

Kompenzace v procesu

(ÚVAHA DE LEGE FERENDA)

JINDŘICH HRDLIČKA

Problematicke započtení vzájemné pohledávky v procesu bylo v naší i cizí literatuře věnováno nemálo pozornosti. Přesto stále platí o této otázce, že i nadále jde o problém nerozřešený.¹⁾ Výmluvným dokladem správnosti tohoto zjištění je skutečnost, že jen na území našeho státu byla otázka kompenzace v procesu od počátku tohoto století zákonem řešena již čtyřikrát a kromě toho byla nejméně dvakrát předmětem neuskutečněných legislativních návrhů.²⁾

Domnívám se proto, že nebude neúčelné zamyslet se znovu nad tímto problémem, a to nejen z hlediska zkušeností s řešeními, jejichž výrazem byly různé úpravy na území našeho státu, ale i s přihlédnutím k některým úpravám cizím. Chce tedy tento článek být příspěvkem k doplnění podkladů, z nichž bude náš zákonodárce vycházet, až bude dříve či později přistupovat k nové zákonné úpravě tohoto problému.

I.

Kompenzace (započtení) jako institut hmotného práva, jehož účinky záleží v tom, že dochází k zániku vzájemných pohledávek, pokud se kryjí, je právními řády obecně uznávaným a regulovaným právním institutem. Jeho hospodářským účelem je zjednodušení procedury při plněních, k nimž dochází za situace, kde dva právní subjekty jsou jeden vůči druhému zároveň věřitelem i dlužníkem.

Jestliže cílem, který je občanským procesem sledován, je poskytnout a zabezpečit ochranu subjektivním právům občanským (v širším smyslu, tj. právům vznikajícím z právních vztahů občanskoprávních, pracovních, rodinných a družstevních — § 1 o. s. ř.), pak přirozeně by procesní před-

¹⁾ Je proto zcela výstižný název článku L. Ostrowského „Potraczenie w processie cywilnym — problem nie rozwiązany“ v časopise *Nowe prawo* 3/71, str. 351.

²⁾ Stalo se tak rakouským civilním soudním řádem z r. 1895 (§§ 391, 188 a 411), uherským občanským soudním řádem z r. 1911 (§ 389), občanským soudním řádem z r. 1950 (§ 422) a občanským soudním řádem z r. 1963 (§ 98). Z neuzákoněných legislativních řešení stojí za zmínku alespoň návrh zákona o soudní příslušnosti a civilního řádu soudního z první republiky (§ 393/2).

pisů měly takovou spravedlivou a spolehlivou ochranu zajišťovat účastníkům právních vztahů i v situaci, v níž se ocitají v podmínkách, za nichž se uskutečňuje nebo má uskutečnit zánik jejich vzájemných pohledávek v důsledku kompenzace. To platí jak o ochraně práv žalobcových, tak o ochraně práv žalovaného, který se proti žalobě brání námitkou započtení. Skutečnost, že v některých právních řádech — nikoliv ve všech — nalézáme zvláštní ustanovení o postupu soudu v případě, kdy žalovaný se brání námitkou započtení a o procesněprávních účincích s tím spojených, nutí k otázce, proč tomu tak je a co tím zákon sleduje.

Zkoumáme-li věc z hlediska zmíněného cíle civilního procesu, uvědomujeme si především, že účinně provedená jednostranná kompenzace (*necessaria*) může z hlediska kompenzujícího přivodit týž výsledek, k němuž by bylo jinak — nebýt institutu kompenzace — potřeba provést proces, a to nejen v nalézacím řízení, nýbrž i pokud jde o výkon rozhodnutí. Žalovaný tu může dosáhnout uspokojení své pohledávky jednostranným volním aktem, kompenzačním projevem i proti vůli svého dlužníka bez toho, že by se byl musil samostatně dovolat ochrany u soudu. Jde tu vlastně o případ svépomoci při hájení práva, ovšem svépomoci hmotným právem výslovně dovolené.

Nelze proto podle mého názoru spatřovat v tom určitý konflikt mezi právem hmotným a civilním a ospravedlňovat tímto domnělým konfliktem řešení, které znamená pro kompenzujícího oslabení jeho právní pozice, vyplývající z předpisů hmotného práva.³

Z toho, co bylo řečeno o svépomocné povaze aktu jednostranné kompenzace a jejích účincích, plyne, že ochranná funkce civilního procesu soudního se stane — jako ostatně i v jiných případech — aktuální teprve tehdy, když tyto účinky nejsou druhou stranou respektovány a ta uplatňuje v úloze žalobce pohledávku, která v důsledku střetu s pohledávkou žalovaného a kompenzačního projevu žalovaného celá nebo z části zanikla.⁴ V těchto případech však podstata soudní ochrany může záležet jen ve zjištění, že účinky kompenzace nastaly, tedy je v tom směru jen deklaratorní povahy. Konstitutivní účinky měl již kompenzační projev spolu se skutečností střetu vzájemných pohledávek, a to bez ohledu na to, zda k tomuto projevu došlo ve sporu či mimo něj. Soud ovšem ze zjištění účinků kompenzace, jímž je zánik vzájemných pohledávek, pokud se kryjí, vyvodí důsledek pro osud žalobní pohledávky. K tomuto poznání se vrátíme ještě později, až budeme zkoumat správnost formulace příslušného zákonného ustanovení platného, popř. uvažovaného pro příští úpravu.

³) To činí W. Henckel v článku *Materiellrechtliche Folgen der unzulässigen Prozessaufrechnung*, *Zeitschrift für Civilprozess* 1961, str. 165, když dochází k závěru, že hmotné právo třeba doplnit v ten smysl, že započtení je bezúčinné, bylo-li prohlášeno (na soudě) v době, kdy procesně už bylo nepřipustné.

⁴) Případy tzv. zákonné kompenzace, kdy vzájemné pohledávky zanikají již samým jejich střetem, aniž se vyžaduje kompenzační projev na jedné ze stran, necháváme stranou naší pozornosti jakožto zjev ve velké většině moderních právních řádů již neznámý.

Tím se však teprve dostáváme k otázce, proč se setkáváme v některých právních řádech se zvláštní úpravou řízení v případech, že žalovaný uplatňuje kompenzaci, ačkoliv takových zvláštních ustanovení není zřejmě zapotřebí k tomu, aby se zjistil zánik vzájemných pohledávek a vyvodil z toho důsledek pro rozhodnutí o žalobní pohledávce. Abychom mohli na tuto otázku spolehlivě odpovědět, je třeba prozkoumat z tohoto hlediska zákonné úpravy platící na území našeho státu včetně úpravy současné a vpředu zmíněných záměrů legislativních a všimnout si i některých úprav cizích.

II.

Časově první v historii našeho civilního procesu od počátku tohoto století je ustanovení § 391 odst. 3 rakouského civilního soudního řádu, které zní: „Jestliže žalovaný namítal vzájemnou pohledávku, která s pohledávkou v žalobě uplatňovanou není v právní souvislosti, může být o žalobním nároku rozhodnuto rozsudkem částečným, když je zralé k rozhodnutí jen jednání o něm. V jednání o vzájemné pohledávce budiž pak pokračováno bez přerušení.“ Paragraf 392 ve druhém odstavci pak stanovil, že každý částečný rozsudek má být pokládán co do opravných prostředků a exekuce za rozsudek samostatný.

O tom, jaký má být vztah rozsudku částečného, kterým bylo rozhodnuto o pohledávce žalobní bez ohledu na namítanou kompenzaci, k rozsudku, jímž pak bylo rozhodováno o protipohledávce žalovaného namítané k započtení, zákon nic nestanovil.

Teorie i praxe⁵⁾ vykládala věc tak, že v konečném rozsudku musí být vysloveno, zda, popřípadě pokud je pohledávka přisouzená rozsudkem částečným podle § 1438 rak. všeob. obč. zák. vyrovnána vzájemnou pohledávkou a tudíž zaniká. Doporučovalo se také, aby v částečném rozsudku byla žalobní pohledávka přisouzena „s výhradou vzájemné pohledávky“. V případě, že žalobní pohledávka byla vymáhána exekučně, přiznávala se žalovanému obrana opoziční žalobou podle § 35 rak. ex. řádu, opřenou o konečný rozsudek vyslovující zánik žalobní pohledávky v důsledku provedení kompenzace protipohledávkou žalovaného, a v případě, že žalobcova pohledávka byla uspokojena ať dobrovolně či v exekuci, ochrana pomocí žaloby na vrácení toho, co bylo plněno z titulu bezdůvodného obohacení (kondikcí).

Toto řešení mělo vzor v říšsko-německém civilním soudním řádu z roku 1877, jehož ustanovení § 302 (pod nadpisem Vorbehaltsurteil) dovoluje soudu v případě, že žalovaný uplatnil započtení protipohledávky, která není v právní souvislosti s pohledávkou uplatněnou v žalobě a jen jednání o žalobní pohledávce je zralé k rozhodnutí, vydat rozsudek o této pohledávce s výhradou rozhodnutí o započtení. I tento rozsudek je podle výslovného ustanovení zákona považován za konečný co do opravných

⁵⁾ Srovnej Neumannův komentář k § 391 rak. c. s. ř.

prostředků a výkonu. Pokud by se pak v dalším řízení, následujícím po vydání rozsudku s výhradou, ukázalo, že nárok žalobců je v důsledku započtení nedůvodný, bylo by třeba dřívější rozsudek zrušit a žalobu zamítnout. Toto ustanovení dále ukládá žalobci i povinnost k náhradě škody, která vznikla žalovanému výkonem rozhodnutí nebo plněním učiněným k odvrácení výkonu.

V podstatě shodné řešení volil na Slovensku platný uherský občanský soudní řád z r. 1911, který dovoloval v § 389, aby částečný rozsudek, jímž bylo rozhodnuto o žalobní pohledávce bez ohledu na námitku kompenzace, byl konečným rozsudkem podle výsledku dalšího jednání o pohledávce vzájemné buď ponechán v platnosti, nebo byl omezen nebo zbaven účinnosti. I tento zákon měl také výslovné ustanovení o oprávnění žalovaného žádat na žalobci náhradu škody vzniklé splněním částečného rozsudku nebo z exekuce, a to ještě i v odvolacím řízení v témže sporu.

Shodným způsobem byla věc řešena i v unifikačním návrhu zákona o soudní příslušnosti a civilního řádu soudního, připraveném v předmnichovské republice.

Pro náš účel nám nemusí vadit, že výklad poměru částečného rozsudku k rozsudku konečnému v případě námitky kompenzace, jenž ovládl v rakouské právní vědě, je vyloženo *praeter legem*, neboť jak jsme viděli v případě německého civilního procesního řádu — může takové řešení zákonodárce zavést výslovným ustanovením. Nás však zajímá odůvodnění uváděné právní vědou pro úpravu námitky kompenzace v procesu pomocí institutu částečného rozsudku, která pak vyvolala potřebu výkladu, který by byl přijatelným východiskem ze situace jinak neřešitelné. V komentáři citovaném v poznámce 5 se k tomu dočteme, že tato úprava má čelit možné snaze žalovaného protahovat řízení⁶⁾ a je v souladu s přirozeným přednostním postavením žalobcovým, který předešel žalovaného s uplatněním své pohledávky, ačkoliv mohl tak učinit právě tak dobře žalovaný s pohledávkou svou. Při vši úctě k velkému rakouskému procesnalistovi je těžko nepozastavit se nad chatrností této argumentace. Průtahu řízení může přece žalovaný dosáhnout stejně i jinými námitkami proti žalobnímu nároku, nehledě k tomu, že rakouský civilní soudní řád právě tak jako německý měl ustanovení, podle nichž soud mohl účinně čelit snaze o protahování (§ 179 rak. c. s. ř. a § 279 něm. c. p. ř.).

Obzvlášť nepříjemný je však pro nás odkaz na „přirozené“ přednostní postavení žalobcovo ve sporu, neboť je v příkrém rozporu s naší zásadou skutečné rovnosti stran v občanském řízení. Vycházíme-li z toho, že dokud není pravomocně rozhodnuto, je existence jak tvrzené žalobní pohledávky, tak namítané protipohledávky jen hypotetická, pak není rozumného důvodu, aby byl zvýhodňován žalobce jen proto, že výsledky řízení v určitém časovém momentu postačují kladnému rozhodnutí o pohledávce ža-

⁶⁾ Tato myšlenka došla jasného výrazu v uherském občanském soudním řádu, který činil přípustnost částečného rozsudku v případě námitky kompenzace závislou na tom, že rozhodování o vzájemné pohledávce by způsobilo odročení jednání.

lobní, zatímco — třeba bez jakéhokoliv zavinění žalovaného a nezávisle na jeho aktivitě v řízení — do takového stadia pokud jde o jeho protipohledávku tyto výsledky ještě nedospěly. A vyčítat žalovanému, že sám se nedomáhal své pohledávky jako první, když tak neučinil třeba jen proto, že spoléhal na to, že žalobce uzná zánik své pohledávky v důsledku žalovaným provedeného započtení ať ve sporu, či mimo něj, znamená v podstatě ospravedlňovat nespravedlivou sankci záležející v tom, že procesní postavení někoho je znevýhodněno proto, že postupoval slušně.

Stejně těžko pochopitelné je, že vylíčené znevýhodnění postavení žalovaného je zpravidla (ve všech uvedených zákonných ustanoveních) normováno pro případy, kdy je namítána k započtení protipohledávka, která s pohledávkou uplatňovanou v žalobě není v právní souvislosti. Jako by tato podmínka právní souvislosti byla z hlediska obrany žalovaného a vlivu na existenci pohledávky žalobcovy významná. Vždyť žalovaný má stejný zájem na uznání zániku žalobcovy pohledávky jak v případě, že není v právní souvislosti, tak v případě, že v takové souvislosti je a žalobce musí strpět zánik své pohledávky v důsledku kompenzace jak v případě, že mezi oběma pohledávkami právní souvislost je, tak v případě, že takové souvislosti tu není.

Třeba ještě dodat, že u uvedených řešení poměru částečného rozsudku o pohledávce žalobní k rozsudku konečnému, vydanému o pohledávce namítané k započtení, nám vadí ještě dvě věci: Není jisté vyloučeno, aby zákonodárce připustil i mimo opravné řízení zrušení pravomocného (i nepravomocného) rozsudku, leč to lze z hlediska obecných zásad o závaznosti soudu jím vydaným rozhodnutím a požadavku právní bezpečnosti ospravedlnit jen v případech mimořádných, kde nedbání zmíněné zásady je odůvodněno nějakým zájmem, jemuž sluší dát přednost.⁷ Tak tomu ovšem není v našem případě, kdy vzniku rozporu mezi skutečnými hmotněprávními vztahy a stavem vytvořeným částečným rozsudkem se dá předejít jinou vhodnější zákonnou úpravou, jak o tom bude ještě řeč.

Druhá slabina kritizovaného řešení je v tom, že pracuje s rozhodnutím vydávaným s výhradou rozhodnutí dalšího. Jeví se v tom směru jako opatření toliko provizorní povahy, jehož definitivní účinnost závisí teprve od výsledku dalšího řízení. V tom smyslu připomíná předběžné (prozatímní) opatření, známé řadě procesních řádů (včetně našich), jichž *raison d'être* je však v souladu s účelem poskytované právní ochrany. Jejich přípustnost je totiž podmíněna existencí kvalifikovaného právního zájmu na prozatímní ochraně žalobcova práva (např. zvláštní naléhavost nároku vyplývající z jeho povahy nebo z nebezpečí jeho ohrožení), zatímco v případě námítky započtení žádné speciální důvody pro prozatímní řešení, které by plynuly právě jen z povahy takové obrany žalovaného, dány nejsou.

⁷) Např. § 190 čs. obč. soudního řádu, který dovoluje soudu zrušit vlastní rozsudek o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, jestliže se později ukáže, že pro zbavení nebo omezení nebyly podmínky. Důvodem tu je společenská závažnost nesprávného zásahu do osobnostních práv občana, vyžadující neprodlenou nápravu.

Je skutečně s podivem, s jakou vytrvalostí, ba možno říci tvrdošijností se tento nevlidný postoj k námitce započtení v procesu v právních rádech udržuje a je velmi obtížné nalézt pravý důvod této skutečnosti. Je možné se pouze domnívat, že má původ v dřívějším chápání rozhodnutí o pohledávce namítané k započtení jako rozhodnutí konstitutivní povahy, jímž se teprve uskutečňují účinky započtení, tj. zánik vzájemných pohledávek. Zdá se, že tento postoj přechází i v době, kdy hmotné právo ať již podle výslovného ustanovení, nebo obecně přijatého výkladu (jak tomu bylo v případě rak. obecného zák. občanského) spojuje tento účinek již s kompenzačním projevem, takže rozsudek zjišťující zánik vzájemných pohledávek započtením má povahu pouze deklaratorní.

Ať tak, či onak, zůstává faktem, že s tímto diskriminačním postupem vůči žalovanému, který uplatňuje v procesu započtení, projevujícím se zejména i časovým omezováním jeho uplatnění, se setkáváme i v současné době v nových kodexech, a to i při uplatnění započtení samostatnou žalobou navzájem. Tak např. občanský procesní kodex Ukrajinské SSR připouští v čl. 140 podání vzájemné žaloby nejpozději tři dny před soudním jednáním. Belgický návrh soudního kodexu z r. 1966 (mezitím již uzákoněný) přikazuje (čl. 810) projednat vzájemnou žalobu odděleně od žaloby původní, jestliže vzájemná žaloba by byla způsobila přivodit přílišné zdržení rozsudku. Také platný polský kodex civilního řízení dovoluje (čl. 204 § 1) podat žalobu navzájem nejpozději při prvním jednání nebo v odporu proti rozsudku pro zmeškání. Podobné časové omezení nalezneme v maďarském obč. soudním řádu z r. 1952, jehož § 147 odst. 1 dovoluje podání vzájemné žaloby uplatňující započitatelnou pohledávku jen do konce ústního jednání, při němž byl vynesena rozsudek o žalobě hlavní. V témž zákoně (§ 213 odst. 2) se však setkáváme s úpravou částečného rozsudku v případě námítky započtení, spočívající na týchž zásadách jako dříve již zmíněná úprava německého civilního procesního řádu z r. 1877 (§ 302). Překvapující je stanovisko sovětské judikatury sdílené i teorií,⁸⁾ podle něhož může žalovaný mimo vzájemnou žalobu vznést námitku započtení jen ohledně nesporného nároku a pokud tento nárok nepřevyšuje nárok uplatněný základní žalobou.

III.

Když jsme demonstrovali na příkladech procesních úprav kompenzace, jak byly provedeny nejen zákony platnými dříve na území našeho státu, ale i v některých státech cizích, konfrontujme si nyní výsledky tohoto zkoumání s úpravami, provedenými našimi zákony po roce 1948. Přitom se zaměříme zejména na ty momenty, v nichž úpravy v předchozí kapitole zkoumané nejsou podle našeho názoru zcela v souladu s hmotněprávní

⁸⁾ Bulletin Věrchovnogo Suda RSFSR 1962, č. 9, str. 7, jehož se dovolávají Čečina—Čečet: Graždanskij process, Moskva 1968, str. 159.

úpravou kompenzace. Nadto se i ocitají v rozporu s jednou ze základních zásad moderního procesu, zásadou rovného postavení účastníků, jejíž uplatnění má zvláštní význam v řízení, v němž účastníci jsou v postavení odpůrců a kde (jedině) je kompenzace aktuální.

Náš první civilněprocesní kodex vydaný po Ústavě 9. května, občanský soudní řád z r. 1950 (zák. č. 142/1950 Sb.) neměl ustanovení, které by dovolovalo rozhodovat odděleně o pohledávce žalobní a pohledávce namítané k započtení. Nebylo tedy přípustné rozhodnout tak ani rozsudkem částečným, neboť nešlo o část předmětu řízení ve smyslu kvantitativního dělení tohoto předmětu, jak je mělo na mysli ustanovení § 149 odst. 2, tím méně rozsudkem mezitimním podle 3. odstavce téhož paragrafu, dovolujícího rozhodnout nejprve o základu předmětu řízení a pak o jeho výši, neboť ani toto dělení předmětu řízení, připouštějící oddělené rozhodnutí, neodpovídá situaci vytvořené námitkou kompenzace.

O tom nebylo pochyb ani v praxi, ani v teorii, které správně vycházely z hmotněprávní úpravy započtení, podle níž (§ 326 obč. zák. z r. 1950) docházelo při jednostranné kompenzaci kompenzabilních pohledávek k jejich zániku okamžikem jejich střetu.⁹⁾

Proto také důsledně zákon v § 422 ukládal soudu, aby v případě, že žalovaný uplatňuje vzájemnou pohledávku způsobitou k započtení, rozhodl i o ní ve výroku rozsudku, tj. v rozsudku o žalobě.

Ani v případě uplatnění vzájemné pohledávky samostatnou žalobou — žalobou navzájem, nebyl žalobce (původní žalovaný) zákonem nijak omezován, již proto ne, že tato žaloba nebyla zákonem zvlášť upravena, neboť podle důvodové zprávy k § 422 nebyla shledána toho potřeba, když příslušnost soudu původní žaloby byla dána pro žalobu uplatňující pohledávku vzájemnou (vlastně jen její zbytek převyšující pohledávku hlavní žaloby) citovaným ustanovením, které ukládalo soudu rozhodnout na návrh žalovaného i o části vzájemné pohledávky převyšující sumu uplatněnou žalobou.

Zákonná úprava z r. 1950 neomezovala žalovaného časově v uplatnění vzájemné pohledávky podle převládajícího názoru¹⁰⁾ ani v odvolacím řízení.

Náš poradím druhý, v přítomné době platný občanský soudní řád z roku 1963 (zák. č. 99/1963 Sb.) po ústavě z r. 1960 nepřinesl, pokud jde o předmět našeho zájmu, žádnou obsahovou změnu. Platí to jak o ustanovení o částečném a mezitimním rozsudku (§ 152 odst. 2), tak o rozhodnutí o pohledávce uplatněné žalovaným k započtení (§ 98), kteréž ustanovení ovšem mluví o uplatnění částky přesahující pohledávku žalobcovu jako o vzájemném návrhu čili o vzájemné žalobě, pro níž pak je dána příslušnost soudu žaloby hlavní podle § 89.

V tomto ohledu nepřinášejí změny ani náměty na novelizaci některých ustanovení obč. soud. řádu z počátku roku 1971.

⁹⁾ Srovnej Komentár k obč. súdn. poriadku, I. díl, Bratislava 1958, str. 585.

¹⁰⁾ Srovnej v pozn. 9 cit. komentář, str. 670.

Shrneme-li tedy výsledky provedené konfrontace, dospíváme k závěru, že naše nová úprava kompenzace v procesu, jak byla nastoupena již v obč. soud. řádu z roku 1950, na níž obsahově setrvává i obč. soud. řád z r. 1963 a jíž se zatím nedotýkají ani zásady připravované novelizace obč. soud. řízení, vyhovuje požadavkům, jež na ni třeba klást z hlediska náležité komplementárnosti hmotného a procesního práva a z hlediska demokraticky chápané rovnosti v postavení sporných stran v občanském soudním řízení.

Mohlo by se tedy zdát, že jsme celé toto dosavadní zkoumání prováděli zbytečně, když je všechno v pořádku. Domníváme se, že nikoliv. V současné době se uplatňují — a to nejen u nás, ale i v jiných socialistických i kapitalistických státech snahy po takové úpravě civilního soudního řízení, které by znamenalo jednak jeho zjednodušení, jednak jeho zrychlení (zpravidla souvisící a závislé na zjednodušení). Tyto tendence jsou pochopitelné a lze je jen vítat, neboť ochrana subjektivních práv, poskytovaná v procesu jen obtížně a s prodlením, ztrácí přirozené na své účinnosti a stává se problematickou. V tom směru je otázkou, kterou nelze v této studii rozebírat, zda není určitým nedostatkem našeho občanského procesu, že — kromě nákladové sankce (§ 147 o. s. ř.) — platný obč. soudní řád nestíhá účastníky nijak za zaviněné průtahy v řízení. I v jiných socialistických státech se ozývají hlasy nejen v právní praxi, ale i teoretiků, zdůrazňující potřebu zvýšení odpovědnosti účastníků řízení za vedení sporu.⁴¹⁾ Bylo by nasnadě hledat odpomoc v takové úpravě kompenzace ve sporu, která by byla motivována snahou bránit průtahům a kterou kritizujeme jako nevyhovující z důvodů dříve uváděných.

Vyložili jsme podrobně, proč diskriminující nakládání s námitkou kompenzace ve vztahu k jiným obranám žalovaného nebo i k postupu žalobce považujeme za neslučitelné s moderním socialistickým procesem. I když tedy bylo by jen vítat takovou úpravu občanského procesu, která by umožňovala jeho zrychlení, třeba na druhé straně trvat na tom, aby příslušná ustanovení platila obecně vůči všem účastníkům řízení a zásadně ohledně všech jejich procesních úkolů a nepostihovala zvláštními sankcemi uplatňování kompenzace ve sporu. Řešení nedbající této zásady by nebylo pokrokem, nýbrž krokem zpět na cestě zdokonalování našeho právního řádu.

IV.

Druhou základní otázkou, která byla a je předmětem úvah teorie de lege lata i de lege ferenda a byla též různě zákonodárcem řešena, je otázka, zda, event. pokud námitka započtení zakládá překážku zahájené rozepře, a může vyvolat účinky věci pravomocně rozsouzené o pohle-

⁴¹⁾ Např. v Maďarsku L. Névai: Die Entwicklung des Zivilprocesses in Ungarn in den letzten Jahren, Zeitschrift für Rechtsvergleichung 2/1971, str. 94.

dávce namítnuté k započtení, a tím i založit překážku věci pravomocně rozhodnuté.¹²⁾

I tato otázka má určitou souvislost s požadavkem urychlení řízení, její závažnost však daleko překračuje význam vyplývající z uplatňování tohoto požadavku, a to zejména pokud jde o zabezpečení právní jistoty. I při jejím zkoumání budeme postupovat metodou zvolenou v předchozím případě a rozhlédneme se nejprve po tom, jak ji řešil, popř. řeší zákonodárce, a to jednak v procesních rádech platných na území našeho státu, jednak některých procesních rádech cizích.

Rakouský civilní soudní řád stanovil v § 411, že rozhodnutí o tom, je-li nebo není-li tu vzájemná pohledávka, kterou žalovaný uplatňoval ke kompenzaci, je účastno právní moci jen do částky, kterou má být vzájemná pohledávka započtena.

Také na Slovensku platný uherský občanský soudní řád měl výslovnou úpravu této otázky v ustanovení § 412, podle něhož také vzájemná pohledávka, která je započítána do rozsudku, nemůže být znovu do výše započítání uplatňována. I když každé z těchto ustanovení je rozdílně formulováno (prvé mluví o účincích právní moci obecně, zatímco druhé zdůrazňuje její negativní stránku), obě jasně přiznávají rozhodnutí o vzájemné pohledávce účinky právní moci, tj. především jeho závaznost a za druhé založení překážky pro zahájení nového řízení o téže věci.

Také již zmíněný návrh zákona o soudní příslušnosti a civilního řádu soudního měl v § 415 ustanovení, že rozhodnutí o tom, zda tu je či není vzájemná pohledávka, kterou žalovaný uplatňoval započtením, je účastno právní moci jen až do částky, kterou má být započtena.¹³⁾ I zde se tedy vycházelo z nezbytnosti přiznat rozhodnutí o vzájemné pohledávce účinky právní moci.

Ríšsko-německý civilní procesní řád stanovil v § 322 odst. II, že uplatnil-li žalovaný započtení protipohledávky, je rozhodnutí, že protipohledávka nepozůstává, účastno právní moci až do výše částky, do níž započtení bylo uplatněno.

Judikatura i literatura¹⁴⁾ vykládala toto ustanovení extenzivně, vztahující je i na případy, kdy žaloba byla zamítnuta (úplně či částečně) z důvodu zániku žalobní pohledávky v důsledku započtení, a to podle našeho názoru správně, neboť důvod zákonodárcova mlčení o případě, kdy kompenzace

¹²⁾ K poměru těchto dvou překážek podotýká Štajgr (Kompenzace v občanském soudním řízení, Sborník Studií z občanského práva, Orbis, Praha 1953, str. 96), že překážka rei iudicatae je nemyslitelná bez překážky litispendence, zatímco v opačném směru taková logicky nutná závislost není.

¹³⁾ Tento návrh byl v poslední fázi příprav před uzákoněním (k němuž pak již nedošlo) zpřesněn jako vládní návrh tak, že slova „rozhodnutí o tom, zda tu je či není vzájemná pohledávka, kterou žalovaný uplatňoval započtením“ byla nahrazena slovy „rozhodnutí o tom, že vzájemná pohledávka, kterou žalovaný uplatňoval započtením, není po právu nebo že zanikla kompenzací“. Srov. B. Nýdl: Kompenzace v čs. civilním právu procesním, Praha 1937, str. 391, pozn. 1.

¹⁴⁾ Srov. W. Grunsky: Grundlagen des Verfahrensrechts, Bielefeld 1970, str. 125; L. Rosenberg: Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts, Berlin 1929, str. 322.

byla uznána za účinnou, není zřejmě v tom, že by účinky právní moci nechtěl vztáhnout i na tento případ, nýbrž že si byl vědom, že nelze dobře mluvit o protipohledávce jako o existující, když v důsledku provedené kompenzace zanikla i ona.

V sovětských občanských procesních kodexech (a to ani v Základech občanského soudního řízení, ani např. v občanském procesním kodexu RSFSR) se nesetkáme se zvláštním ustanovením o účincích právní moci, pokud je rozhodováno o vzájemné pohledávce uplatněné k započtení. Přesto se v literatuře uznávalo již před účinností nových kodexů, kdy pozitivní právo nemělo ustanovení o účincích pravomocných rozhodnutí, že v důsledku prejudiciality skutečností a právních vztahů, na něž se odvolával žalovaný a které byly soudem položeny za základ soudního rozhodnutí, nemohou tyto skutečnosti a vztahy být předmětem jiného rozhodnutí. Proto námitka vzájemné pohledávky (k započtení) má stejný materiálně právní následek jako žaloba navzájem.¹⁵⁾

Nepochybně ke stejným závěrům bude třeba dospět za platného stavu. Jak Základy občanského soudního řízení (čl. 39 odst. 3), tak třeba Občanský procesní kodex RSFSR (čl. 208) stanoví o účincích právní moci, že nelze podat znovu tutéž žalobní žádost z týchž důvodů, ani popírat v jiném procesu soudem zjištěné skutečnosti a právní vztahy. Poněvadž sem nepochybně třeba podřadit i právní vztahy založené započtením vzájemné pohledávky, dospíváme nezbytně k závěru, že i v sovětském civilním procesu je rozhodnutí o námitce započtení účastno právní moci. Citovaná zákonná ustanovení mají ovšem dosah daleko širší, když propůjčují účinky právní moci i jiným právním vztahům a skutečnostem zjištěným v důvodech rozhodnutí, to nás však pro naši otázku nezajímá.¹⁶⁾

S podobnou situací (že totiž otázka není výslovně řešena v zákoně, je však takto vykládána jak teorií, tak praxí) se setkáváme v Polsku. Článek 366 Kodexu civilního řízení stanoví, že pravomocný rozsudek má povahu věci rozsouzené toliko pokud se týká toho, co tvořilo v souvislosti s důvodem sporu předmět rozhodnutí, a sice toliko mezi týmiž stranami.

L. Ostrowski v článku cit. v pozn. 1 přesvědčivě dovozuje, že při námitce kompenzace má obsah rozhodnutí stejný význam pro rozhodnutí o pohledávce žalobní jako pro rozhodnutí prejudiciální otázky existence vzájemné pohledávky, neboť uzná-li soud kompenzaci důvodnou a žalobu zamítne, rozhodne tím s bezprostředním praktickým účinkem o dosud sporném nároku žalovaného. Přitom nelze činit co do účinků závaznosti rozdíl mezi uznáním protipohledávky a negativním rozhodnutím o ní. Dodává pak, že má-li rozhodnutí o kompenzaci ať pozitivní, či negativní účinky věci rozsouzené, je něčím víc než rozhodnutím prejudiciálním, neboť rozhodnutí čistě prejudiciální nezakládají věc rozsouzenou.

¹⁵⁾ Srov. L. I. Anisimova: Vstrečnyj isk, Izvěstija vyšších učebnych zavedenij — Pravovedenie 1/1965, str. 145.

¹⁶⁾ Jinak o tom srov. J. Hrdlička: Právní účinky rozhodnutí, jež je v rozporu se skutečnými právními poměry, Právnick č. 7/1963, str. 541.

Proto Ostrowski považuje za správné stanovisko Nejvyššího soudu, že při meritorním rozhodnutí o kompenzaci má pravomocný rozsudek povahu věci rozsouzené ohledně obou pohledávek.

I ve švýcarském procesním právu je podle jednotlivých kantonálních zákonů přiznávána právní moc i rozhodnutí o protipohledávce až do kompenzované částky (M. Guldener: *Schweizerisches Zivilprozessrecht*, Zürich 1958, str. 307). Také v zákoně o civilním řízení připravovaném v Německé demokratické republice, jehož definitivní návrh není zatím dostupný, se vychází z toho, že právní moc rozsudku se má vztahovat i na protipohledávky, pokud byly namítnuty k započtení.¹⁷⁾

V.

Obdobně jako v kapitole III. chceme nyní postupovat i pokud jde o otázku úpravy kompenzace v procesu se zřetelem na její význam pro právní moc rozhodnutí vydaného v řízení, kde námitka kompenzace byla uplatněna. Podrobíme tedy rozboru v tom směru právní úpravu našich procesních řádů, vydaných po roku 1948.

Občanský soudní řád z roku 1950 měl o právní moci ustanovení jednak v § 161 odst. 1, který stanovil, kdy je rozsudek pravomocný, a vymezoval tak jediné formální stránku právní moci, jednak v § 57 odst. 1, písm. c), který pojednává o překážce věci pravomocně rozhodnuté, tedy toliko o jedné stránce materiální právní moci (nazývané též někdy výlučností pravomocného rozhodnutí). O druhé stránce, tj. o účincích závaznosti, se tento zákon nezmiňuje, zřejmě pokládal tuto vlastnost pravomocného rozhodnutí za samozřejmou, a tak také byla věc celkem chápána i v teorii.¹⁸⁾ Důsledně se pak ovšem zákon nezmiňoval ani o účincích právní moci, pokud jde o pohledávku namítanou k započtení. Obecně se však v teorii i v praxi přijímalo,¹⁹⁾ že rozhodnutí o kompenzační námitce zakládá překážku věci rozsouzené, jen pokud bylo pojmuto do výroku rozsudku, a to proto, že jen výrok rozsudku nabývá právní moci, což bylo dovozováno z toho, že nebylo přípustné odvolat se jen proti důvodům rozsudku (§ 172 odst. 1 o. s. ř.). Proto také důsledně stanovil § 422 o. s. ř., že soud má rozhodnout ve výroku rozsudku i o vzájemné pohledávce, kterou uplatnil žalovaný a která je způsobilá k započtení, a to bez zřetele na to, zda o to žalovaný požádal či nikoliv (na rozdíl od případu, kdy šlo o tu část vzájemné pohledávky, která převyšuje pohledávku žalobní a kdy žádost žalovaného zákonem tu požadovaná představuje vlastně vzájemnou žalobu).

Znění rozsudečného výroku v tomto případě působilo některé potíže vyplývající z nedomyšlení hmotněprávních účinků kompenzace, ale to nás jakožto problém již odezdnělý zatím nezajímá. Správně však bylo zdůrazňováno,²⁰⁾ že byla-li zjištěna neexistence vzájemné pohledávky, musí se

¹⁷⁾ Srov. *Neue Justitz* č. 6/1970, str. 175.

¹⁸⁾ Na místo jiných srov. *Komentář cit. v pozn. 9*, na str. 624.

¹⁹⁾ Srov. *Komentář cit. v pozn. 9*, str. 297 a *Štajgr v práci cit. v pozn. 12*, str. 82.

²⁰⁾ *Štajgr v práci cit. v pozn. 12*, str. 87.

rozsudek ve výroku i o této skutečnosti vyslovit, má-li být v tomto smyslu o namítané protipohledávce rozhodnuto s účinky právní moci.

Vzhledem ke dříve zmíněné logické závislosti překážky litispendence na překážce věci pravomocně rozsouzené zakládalo vznesení námítky započtení překážku litispendence do výše pohledávky žalobní i v případě, že žalovaný nenavrhl, aby o jeho protipohledávce bylo rozhodnuto ve výroku (neboť to musil soud učinit i bez jeho návrhu), kdežto co do částky převyšující pohledávku žalobní jen v případě, že o to požádal.

Platný občanský soudní řád otázku účinků rozhodnutí vydaného v řízení, v němž byla uplatněna vzájemná pohledávka k započtení co do právní moci zvláště neřeší, i když na uplatnění vzájemné pohledávky pamatuje zvláštním ustanovením (§ 98), podle něhož vzájemným návrhem (který připouští a upravuje předchozí § 97 a který je běžně nazýván vzájemnou žalobou, když v řízení, které má povahu sporu, je vžité označení účastníků jako žalobce a žalovaný — § 90), je i projev odpůrce (žalovaného), jímž proti navrhovateli (žalobci) uplatňuje svou pohledávku k započtení, avšak jen pokud navrhuje, aby bylo přisouzeno více, než co uplatnil navrhovatel.

Paragraf 159, který ve 2. a 3. odstavci má ustanovení o materiální právní moci (z nichž nás bude zajímat zejména odstavec 2, podle něhož je závazný jen výrok pravomocného rozsudku), se o pohledávce namítnuté k započtení nezmiňuje.

Tato skoupost v zákonodárcově vyjádření vyvolala řadu pochybností v teorii i praxi, zejména v otázkách, zda, popř. kdy má soud o vzájemné pohledávce rozhodnout ve výroku rozsudku či jen v jeho odůvodnění a dále o účincích litispendence a věci rozsouzené. O obou těchto otázkách byly vysloveny zcela protichůdné názory.²¹⁾

To bylo nepochybně důvodem toho, že v zásadách připravované novelizace občanského soudního řádu z počátku r. 1971 byla navrhována i změna dosavadních ustanovení § 98 o. s. ř., a sice tak, že za vzájemný návrh se má považovat i projev odpůrce, jímž proti navrhovateli uplatňuje svou pohledávku k započtení nad částku uplatněnou žalobou. O vzájemné pohledávce, pokud nepřevyšuje částku uplatněnou žalobou, měl by soud rozhodnout na návrh odpůrce ve výroku rozsudku.

V pozdějším znění připravované „malé“ novely se již tento návrh nevyskytuje a byl patrně odsunut pro pozdější rozsáhlejší novelizaci občanského soudního řádu, zvláště když podle mínění některých státních orgánů (Nejvyšší soud ČSSR a generální prokurátor ČSR) dosavadní úprava při náležitém výkladu zatím vyhovuje. Přesto povaha této studie vyžaduje zabývat se i tímto pokusem o řešení problémů kompenzace v procesu.

Porovnáme-li pokus o řešení našeho problému obsažený ve zmíněných zásadách s platným ustanovením, zjišťujeme, že obsahový rozdíl je jediné v tom, že soud má rozhodnout ve výroku rozsudku o vzájemné pohledávce žalovaného i v případě, že nepřevyšuje žalobní pohledávku, ovšem jen

²¹⁾ Srov. Komentář k obč. soud. řádu 1970, díl I, str. 354–355.

když to žalovaný navrhuje. Tím mělo být zřejmě zajištěno, aby i v těchto případech (tj. když ke kompenzaci namítaná pohledávka není vyšší než pohledávka žalobní) rozhodnutí o vzájemné pohledávce bylo účastno právní moci a její uplatnění tak založilo překážku věci zahájené (§ 83 o. s. ř.), když podle znění zákona (§ 159 odst. 2 o. s. ř.) jen výrok pravomocného rozsudku projevuje účinky závaznosti.

Pokusíme se nyní podrobit kritickému rozboru platný právní stav i právě zmíněný námět a dobrat se pokud možno optimálního řešení i z hlediska účinků právní moci rozsudku, kterým bylo rozhodováno o vzájemné pohledávce namítnuté k započtení. Přitom se neobejdeme bez toho, abychom si, byť co nejstručněji, nepřipomněli podstatu a význam materiální právní moci a rovněž její dosah určený konkrétní právní úpravou.

Teprve svou závazností, ať již obecnou, či jen obmezenou na určité subjekty, se pravomocné rozhodnutí stává činitelem, který se touto svou vlastností odlišuje od jiných projevů vůle, vyslovujících se o určité (sporné) otázce. A je tak typickým aktem státní moci, jehož respektování je vynutitelné právě touto státní mocí. Je pak jen důsledkem účinků této závaznosti, jak je vyjádřena ve 2. odstavci § 159 o. s. ř., jestliže podle 3. odstavce téhož ustanovení není dovoleno znovu projednávat věc, o níž bylo pravomocně rozhodnuto, neboť při šetření ustanovení odstavce 2. by nové rozhodnutí nemohlo vyznít jinak než rozhodnutí dřívější a nové řízení by se tak ukázalo zcela zbytečným.

Jestliže z těchto hledisek uvažujeme potřebu vztáhnout účinky právní moci i na rozhodnutí o vzájemné pohledávce k započtení namítané, myslím, že není žádného důvodu takové účinky pravomocnému rozhodnutí odpírat. Jde tedy spíše jen o to, jakou zákonnou úpravu volit, popřípadě jak formulovat příslušná zákonná ustanovení, aby tento nepochybně správný cíl byl zajištěn pokud možno bezpečně.

Nežli se pokusíme na tuto otázku odpovědět, je třeba ještě připomenout, k jakým důsledkům vede názor, že rozhodnutí o vzájemné pohledávce (přirozeně kromě případů, kde byla uplatněna samostatnou vzájemnou žalobou) není účastno právní moci: Nejenže se tím dovoluje jednat o téže věci znovu, nýbrž riskuje se i vydání kontrétních rozhodnutí o téže věci. To samo by snad mělo stačit k odmítnutí takového řešení.

Vraťme se však k vytčenému úkolu. Podle koncepce našeho platného obč. soud. řádu (§ 159 odst. 2 mluví výslovně o výroku pravomocného rozsudku), stejně tak jako obč. soud. řádu z r. 1950 (kde se omezení právní moci na výrok rozsudku odvozovalo z ustanovení § 172 odst. 1, které — stejně jako § 202 odst. 2 platného o. s. ř. — nepřipouštělo odvolat se jen proti důvodům rozsudku), se právní moc rozsudku nevztahuje na důvody rozsudku, tedy ani na skutečnosti a právní vztahy tam zjištěné. Považujeme-li tuto koncepci za správnou²²⁾ a budeme tudíž z ní jako takové v dalším vycházet, vyvstává především otázka, co do výroku rozsudku

²²⁾ Podrobné zdůvodnění viz J. Hrdlička: Oprava důvodů rozhodnutí, v tomto časopise č. 4/1964, str. 76—80.

patří. Podle § 155 věta 1 má soud ve výroku rozsudku vyslovit obsah rozhodnutí ve věci samé. V souvislosti s tím třeba vycházet z toho, že podle § 152 odst. 2 věta 1 má být rozsudkem rozhodnuto o celé projednávané věci, s výjimkou rozsudku částečného a mezitímního, jichž přípustnost v případě námítky započtení platný obč. soud. řád nezavedl a nebylo by ani z teoretického hlediska žádoucí, jak jsme podrobně zdůvodnili v kapitole III. této studie.

Otázka se tak koncentruje na to, co tvoří obsah projednávané věci, tzn. věci samé, jak třeba dovodit z návaznosti druhého odstavce § 153 o. s. ř. na ustanovení odstavce prvního stanovícího, že rozsudkem se rozhoduje o věci samé. Předmětem našeho zkoumání je tedy jinými slovy otázka, co je předmětem řízení, o němž má být rozhodnuto rozsudkem, a sice zásadně způsobem vyčerpávajícím celý předmět řízení. Konkrétně pak, zda vzájemná pohledávka namítnutá k započtení je částí předmětu řízení. Na tuto otázku třeba odpovědět podle našeho mínění kladně. Z toho zřejmě vychází i § 98 o. s. ř., když uplatnění vzájemné pohledávky k započtení považuje za vzájemný návrh, i když s obmezením na částku přesahující pohledávku žalobní. Tím, že zákon prikazuje posuzovat kompenzační námítku ve zbylé části, tj. pokud nepřesahuje žalobní pohledávku, jen jako obranu proti návrhu, nemohl zákon nic změnit na tom, že i o této části vzájemné pohledávky se jedná za tím účelem, aby o ní mohlo být rozhodnuto, čili i ona je předmětem řízení.²³⁾

Ustanovení § 98 věta druhá, prikazující posuzovat projev, jímž žalovaný uplatňuje vzájemnou pohledávku, pokud nenavrhuje, aby mu bylo přisouzeno více, než co uplatnil žalobce, jen jako obranu proti žalobě, je tedy záměrnou odchylkou od zásadního pojetí zákona, pokud jde o chápání předmětu řízení, o němž má být rozsudkem rozhodnuto. Důvody této odchylky, bohužel, zákonodárce v důvodové zprávě neuvedl, neboť tato (společná k §§ 95 až 99) se o námítce započtení nezmiňuje, čímž jistě přispěla i ke sporům, které se při výkladu § 98 rozvinuly.

Zmíněné již řešení v zásadách připravované novelizace obč. soudního řádu, které, jak z jeho zdůvodnění je zřejmé, mělo být pokusem o odstranění sporů, není podle našeho názoru o nic šťastnější než platná úprava a kromě toho je možno mít proti němu vážné teoretické námítky. I ono

²³⁾ Výstižně o tom poznamenává V. Nesrovnal v článku: Dispoziční zásada občianskeho súdneho konania, Právnické štúdie č. 1/1969, str. 106, že pokud jde o započtení nepřesahující žalobní pohledávku, vytváří zákon fikci, že se návrh posuzuje jako obrana, přičemž však na podstatě úkonu se tím v zásadě nic nemění. Také cit. komentář vychází z toho, že i námítka započtení je předmětem projednání věci (str. 559) a doklady o tomto celkem samozřejmém chápání věci bychom našli v literatuře i jinde (např. W. Grunsky v práci Grundlagen des Verfahrensrechts, Bielefeld 1970, na str. 125 spatřuje v uplatnění protipohledávky k započtení rozšíření předmětu řízení; Hora v učebnici Civilní procesní právo z r. 1947 na str. 108 říká, že předmětem sporu jsou všechny skutečnosti tvořící podklad rozsudku, i ty, jež jsou uplatňovány žalovaným, pokud se domáhá, aby i o nich bylo rozhodnuto rozsudkem, a jako příklad uvádí i vzájemnou pohledávku namítnutou k započtení.

zřejmě vychází z toho, že rozhodnutí o vzájemné k započtení namítané pohledávce žalovaného může být účastno právní moci jen tehdy, jestliže se tak stalo ve výroku rozhodnutí, s čímž jistě třeba souhlasit. Nelze však přitom přehlížet, že uplatnění vzájemné pohledávky k započtení zůstává uplatněním, ať žalovaný navrhuje, aby stanovisko soudu k němu bylo zaujato ve výroku rozsudku či nikoliv. Není dost důsledné a z hlediska rovnosti účastníků ani vhodné požadovat od žalovaného něco, co se nevyžaduje od žalobce, aby totiž vedle toho, že své právo uplatnil, ještě navrhoval, aby o něm bylo rozhodnuto, když druhé je zahrnuto již v prvním. Nadto je napovázanou, aby účastníku bylo dáno oprávnění nepřímou rozhodovat o tom, zda rozhodnutí bude mít účinky materiální právní moci (a to i pokud jde o její negativní stránku — založení překážky věci rozsouzené), či zda tyto účinky mít nebude se všemi negativními důsledky z toho plynoucími a již dříve zmíněnými.

Nežli se pokusíme nalézt řešení našeho problému, třeba se vypořádat ještě s jednou otázkou, která je pro ně významná, zda totiž rozhodnutí o tom, že existovala vzájemná pohledávka namítaná k započtení, není rozhodnutím jen o prejudiciální otázce.

Kladně zodpovídá tuto otázku Štajgr a tvrdí, že rozhodnutí o vzájemné pohledávce, přestože bylo pojato podle § 422 o. s. ř. (z r. 1950) do výroku rozsudku, není samo cílem, nýbrž jen prostředkem zjednávacím podklad pro řešení otázky započtení a vyřešení této otázky — to je cíl a závěr celého řízení a jeho dostižení dochází výrazu ve výroku rozhodnutí.²⁴⁾

Ostrowski (v článku cit. v pozn. 1) naproti tomu říká, že rozhodnutí o kompenzaci, ať již pozitivní či negativní, které má účinky věci rozsouzené, je něčím víc než rozhodnutím prejudiciálním, když rozhodnutí čistě prejudiciální nezakládají věc rozsouzenou.

Prejudiciální otázkou se v teorii celkem shodně rozumí taková právní skutečnost (právo, právní poměr), jejíž existence či neexistence by měla vliv na rozhodnutí věci projednávané soudem a která sama může být předmětem řízení téhož či jiného soudu nebo jiného orgánu.²⁵⁾ Třeba ovšem dodat, že taková otázka nesmí být přímo předmětem rozhodnutí, neboť jinak by ztrácela povahu prejudiciálnosti. Jak je tomu tedy s námitkou kompenzace vzájemnou pohledávkou? Jestliže žalovaný svou vzájemnou pohledávku uplatní k započtení na pohledávku žalobcovu, činí tak přece nejen proto, aby soud konstatoval skutečnost, že ke kompenzaci došlo, nýbrž aby z tohoto zjištění vyvodil přímý důsledek pro své rozhodnutí o pohledávce žalobní. Jestliže uzná, že účinky kompenzace nastaly a že tedy žalobní pohledávka (zcela nebo zčásti) zanikla, projeví se to v jeho rozhodnutí tím, že žalobu (zcela nebo zčásti) zamítne; jestliže dojde k závěru opačnému ať již proto, že vzájemná pohledávka neexistuje nebo se nehodí k započtení, i to nalezne výraz v rozhodnutí, jímž za předpokladu

²⁴⁾ Srovnej práci cit. v pozn. 12, str. 104.

²⁵⁾ Srov. cit. Komentář, str. 336; A. Wintrová: Prejudiciální otázka v občansko-právním řízení, Socialistická zákonost 1967, str. 93 a literaturu tam citovanou.

splnění jiných podmínek bude vyslovena povinnost plnit žalobní pohledávku. Ve všech těchto případech se tedy stává vzájemná pohledávka k započtení namítaná vlastním předmětem rozhodování, a to z vůle žalovaného, který se dožaduje rozhodnutí v tom smyslu, že žalobcova pohledávka v důsledku započtení zanikla zcela nebo zčásti. To je z hlediska žalovaného vlastním cílem řízení a nelze tedy podle mého názoru oprávněně tvrdit, že rozhodnutí soudu o vzájemné pohledávce je toliko prostředkem zjednávajícím podklad pro řešení otázky započtení.

VI.

Jestliže tedy vycházíme ze stanoviska dříve zdůvodněného, že teoreticky jedině správné je vztáhnout účinky právní moci rozsudku i na pohledávku, která byla namítnuta k započtení, zbývá nám zkoumat, jak tuto zásadu v zákoně vyjádřit, aby legislativní úprava nezavdávala zbytečně podnět k nežádoucím pochybnostem, jak jsme toho byli svědky dosud.

Připomeneme-li si přehled, který jsme si sestavili ohledně některých právních řádů v kapitole IV. a na začátku kapitoly V., zjistíme, že zákonodárce postupoval v zásadě dvojím způsobem. Buď o této otázce vůbec pomlčel, nebo ji tak či onak řešil přímo nebo někdy i nepřímou. Bylo by zjednodušováním problému chtít hodnotit některou z těchto metod jako teoreticky správnější. Užitečnější bude zjistit, byť jen zcela stručně, jaký vliv ten či onen zvolený postup měl pro zajištění jinak většinou uznávané nezbytnosti přiznat pravomocnému rozhodnutí účinky právní moci i ohledně vzájemné pohledávky namítnuté k započtení. Shrneme-li zjištění na zmíněných místech učiněná, vidíme, že většina námi zkoumaných právních řádů (rakouský, uherský, říšskoněmecký, maďarský, belgický a švýcarské civilní procesní kodexy) dala přednost výslovnému řešení otázky právní moci rozhodnutí o vzájemné pohledávce a že stejný postup volily i připravované kodifikace (unifikační civilní řád soudní z prvé republiky a v Německé demokratické republice). Mezi těmi úpravami, které se o naši otázce nezmiňují, zvláštní místo zaujímá úprava sovětská, kde ovšem — jak bylo dříve (str. 216) vyloženo — výsledek je stejný, jako kdyby byla řešena výslovně kladně, a to proto, že právní moci jsou tam účastny i skutečnosti a právní vztahy zjištěné soudem v důvodech rozhodnutí, tedy i právní vztahy založené započtením vzájemné pohledávky.

Vedle našich dvou úprav (z r. 1950 a 1963) je to tedy jediné Polsko, kde v zákoně nenalézáme řešení otázky právní moci rozhodnutí; pokud jde o pohledávku namítanou k započtení. I tam však věc nebyla zřejmě nepochybná, když musila být řešena — jak jsme viděli (str. 217) — rozhodnutím Nejvyššího soudu.

Zdá se tedy, že přece jenom je spíše dát přednost úpravě, která se řešení naší otázky nevyhýbá. Přitom by se mělo vycházet ze správné zásady, že právní moci je účasten jen výrok rozsudku a volit tedy takovou formulaci textu příslušného zákonného ustanovení, která by postihovala všechny případy rozhodnutí o vzájemné pohledávce namítané k započtení.

Toto rozhodnutí může vyznít buď tak, že v důsledku námitky kompenzace žalobní pohledávka zanikla buď zcela, nebo zčásti, nebo že vzájemná namítaná pohledávka není po právu (zcela nebo zčásti), nebo že se nehodí k započtení, a konečně že k rozhodování o ní není dána pravomoc soudu. O posledním případě pojednáme zvlášť se zřetelem na rozdílné názory o této otázce vyslovené. Případ námitky započtení pohledávkou, která se k započtení nehodí, nečiní z hlediska účinků právní moci potíží, neboť o její existenci či neexistenci se rozhodnutí nevyslovuje a nepatří tedy zjištění o její nezpůsobilosti pro započtení do výroku rozsudku, nýbrž toliko do důvodů, jak je též jednoznačně zastáváno.²⁶⁾ Ze zákonného ustanovení by však mělo být zřejmé, že s účinky právní moci se soud vyslovuje (a to ve výroku) jen ohledně vzájemné pohledávky, která je k započtení způsobilá.

Zabývejme se tedy nejprve případy prvním a druhým. V prvním, tj. když bylo uznáno na důvodnost námitky kompenzace, byl tím zjištěn úplný či částečný zánik žalobní pohledávky, současně ovšem i zánik pohledávky vzájemné, a to u obou do výše pohledávky k započtení namítané. Bude tedy výrok rozsudku nutně mít povahu výroku určovacího ať již v tom smyslu, že se zjišťuje, že žalobní pohledávka zanikla započtením pohledávky vzájemné, nebo že zanikla pohledávka vzájemná započtením na pohledávku žalobní, popřípadě že pohledávka žalobní i pohledávka vzájemná zanikly v důsledku započtení, a to pohledávka žalobní do výše, v níž byla na ni započtena pohledávka vzájemná, což by asi bylo nejjednodušší. V každém případě by bylo však třeba vyvodit z toho důsledek i pro samu žalobu, kterou by bylo nutno zcela nebo zčásti zamítnout.

I ve druhém případě, tj. nebyla-li vzájemná pohledávka uznána ať zcela či zčásti důvodnou, bude výrok rozsudku mít určovací charakter. V tomto případě přirozeně (a to v rozsahu, v jakém nebyla uznána za důvodnou) zůstane bez vlivu na výrok o povinnosti plnit pohledávku žalobní.

Jde nyní o to, jak příslušné ustanovení formulovat, aby při jeho aplikaci mohly tyto důsledky pro výrok rozsudku být bez pochyb vyvozeny. Zásadně se nabízejí dvě možnosti, a to doplněním buď ustanovení § 155 o. s. ř., které stanoví, co má obsahovat výrok rozsudku, nebo ustanovení § 159 odst. 2 o. s. ř., které pojednává o závaznosti výroku pravomocného rozsudku.

V prvním případě by bylo třeba v § 155 o. s. ř. vyslovit, že byla-li uplatněna započtením vzájemná k započtení způsobilá pohledávka, vysloví se soud ve výroku i o zániku vzájemných pohledávek, pokud se kryjí, popřípadě o tom, že vzájemná pohledávka není po právu. Poněvadž výrok rozsudku je účasten právní moci, vztahovaly by se takto účinky právní moci i na vzájemnou pohledávku započtenou podle rozsudku na pohledávku žalobní.

Kdybychom chtěli vyjádřit stejné pravidlo o účincích právní moci, pokud jde o pohledávku namítnutou k započtení, v souvislosti s ustanovením

²⁶⁾ Za jiné srov. Štajgr v práci cit. v pozn. 12, str. 88; Komentář, str. 357.

pojednávajícím o právní moci (§ 159 o. s. ř.), bylo by třeba doplnit toto ustanovení novým (třetím) odstavcem, v němž by bylo stanoveno, že účinky právní moci se vztahují i na výrok rozhodnutí, jímž byl zjištěn zánik vzájemných pohledávek v důsledku započtení nebo bylo zjištěno, že vzájemná pohledávka namítnutá k započtení neexistuje (není po právu).

Domnívám se, že lépe by vyhovovala eventualita první, i když důsledky, o něž nám jde, vyplynou teprve z použití ustanovení § 159 odst. 2 o. s. ř. To proto, že jednak při tomto postupu by došla jasného výrazu i myšlenka, že i rozhodnutí o pohledávce namítnané k započtení je součástí předmětu sporu („věcí samou“, jak říká § 155 o. s. ř.), jednak i proto, že tímto zařazením by se snad spíše předešlo pochybení soudu v tom směru, že by o započítání pohledávky nerozhodl ve výroku. (Tu by přirozeně mohla být zjednána náprava doplňujícím rozsudkem, poněvadž by právě šlo o část předmětu řízení ve smyslu § 166 o. s. ř.)

Zbývá tedy podrobit rozboru ještě případ, kdy byla k započtení namítnána pohledávka, pro jejíž uplatnění není dána pravomoc soudu. Tato otázka byla v literatuře uvažována z hlediska, zda rozhodnutí o kompenzaci vzájemnou pohledávkou není rozhodnutím o otázce toliko prejudiciální (srovnej výše na str. 221) a z kladné odpovědi se vyvozovalo — celkem důsledně — že je možno i takovou pohledávkou kompenzovat. Výše (str. 221) bylo vyloženo, proč jsme opačného názoru a domníváme se, že právě důsledky, které jsou dovozovány z domněle jen prejudiciálního charakteru rozhodnutí o kompenzační námitce pro připuštění kompenzace pohledávkou nepatřící do soudní pravomoci, svědčí o nesprávnosti takové teoretické konstrukce. Ta totiž ve svých praktických důsledcích vede k porušování hranic kompetence vymezených jednotlivým státním orgánům, když dovoluje, aby soud rozhodoval s účinky právní moci o věci, která do jeho pravomoci nepatří. Je proto teoreticky pochybená i konstrukce zákona, pokud v § 98 o. s. ř. přikazuje soudu, aby projev žalovaného, jímž uplatňuje k započtení pohledávku nepřesahující pohledávku žalobní, posuzoval jen jako obranu proti návrhu, z čehož právě je pak dovozováno, že v tomto případě rozhodnutí o vzájemné pohledávce má charakter rozhodnutí o otázce prejudiciální.

Lze tedy jen souhlasit i pro oblast našeho civilního procesu s názorem vysloveným v rozhodnutí polského Nejvyššího soudu (1 CR 857/59), že o kompenzaci může být v civilním procesu meritorně rozhodnuto jedině tehdy, jestliže obě pohledávky mohou být uplatněny u téhož orgánu (soudu, administrativního úřadu nebo arbitráže).²⁷⁾

Jestliže tedy stojíme na stanovisku, že v civilním procesu nelze namítat ke kompenzaci pohledávku, o níž rozhodovat nepatří soudům, je třeba

²⁷⁾ Správně ostatně poukázal krajský soud v Praze v rozhodnutí zmíněném v komentáři k obč. soud. řádu z r. 1950 (Bratislava 1959, II. díl, str. 671), když odmítl rozhodovat o protipohledávce namítnané žalovaným k započtení a patřící před státní arbitráž, na to, že státní arbitráž rozhoduje spory z jiných hledisek než soud a má při svém rozhodování jiná práva a možnosti než soud, zejména se řídí i zásadami hospodářské politiky, není vázána návrhy stran a může i změnit právní poměr.

ještě zkoumat, jak má v takovém případě soud rozhodnout. Půvaze situace, k níž tu dochází, by nejspíše odpovídalo rozhodnutí, že soud odmítá o takové pohledávce jednat. Náš občanský soudní řád upustil od rozlišování termínu „zamítat“ a „odmítat“ dříve (semantologicky správně) používaných tak, že první vyjadřoval rozhodnutí o nedůvodnosti návrhu, kdežto druhý odepření o důvodnosti či nedůvodnosti vůbec jednat (a limine) a zavedl jednotný termín „zamítat“.

Jestliže soud dospěje k názoru, že rozhodnutí o vzájemné pohledávce nespadá do pravomoci soudu, tu podle § 104 o. s. ř. by měl řízení zastavit, ovšem jen pokud jde o tuto pohledávku. K postoupení orgánu příslušnému k rozhodování o této pohledávce, jež jinak je v § 104 odst. 1 o. s. ř. předepsáno, by však soud nepřikročil, poněvadž byla uplatněna jen k započtení.

Je třeba dodat, že není ovšem vyloučeno, aby se žalovaný úspěšně bránil kompenzací pohledávkou, která mu byla rozhodnutím jiného orgánu než soudu pravomocně přiznána. Zde totiž soud o pohledávce nerozhoduje — to učinil již orgán příslušný a nevykračuje tedy z mezí své kompetence. Proto se také o takové pohledávce nevyslovuje ve výroku a otázka účinků právní moci jeho rozhodnutí se vztahem na tuto pohledávku není aktuální.

VII.

Shrneme-li stručně závěry našich úvah o dvou základních otázkách, které jsme se pokusili řešit, lze říci:

1. Dosavadní naše úprava námitky kompenzace v procesu vyhovuje požadavkům náležité souladnosti mezi právem formálním a materiálním a respektuje i zásadu demokraticky chápané rovnosti účastníků ve sporu. Tuto zásadu by bylo třeba šetřit i při jakékoli úpravě příští, která by sledovala zpřísnění odpovědnosti účastníků za vedení sporu, takže by nebylo správné volit snad v případech uplatnění kompenzace přísnější sankce než v případech jiných.
2. Pokud jde o úpravu účinků právní moci rozhodnutí v případě uplatnění námitky kompenzace, doporučovalo by se doplnit ustanovení § 155 o. s. ř. tak, že — byla-li uplatněna započtením vzájemná, k započtení způsobilá pohledávka — má se soud ve výroku vyslovit i o zániku vzájemných pohledávek pokud se kryjí, popřípadě o tom, že vzájemná pohledávka není po právu.
3. Pohledávku, pro jejíž uplatnění není dána pravomoc soudu, nelze u soudu uplatnit ani námitkou započtení. Byla-li taková pohledávka k započtení uplatněna, je třeba řízení jí se týkající zastavit.

Зачет требования в процессе
(Рассуждения в виде де леге ференда)

РЕЗЮМЕ

Статья написана с целью, чтобы служила основой для будущего законодательного регулирования зачета требования в чехословацком гражданском процессе. Автор написал эту статью в связи с тем, что речь идет о проблеме, которая обсуждается в теории и в законодательной практике уже несколько десятилетий решается без заметных удовлетворительных результатов.

Поэтому автор анализирует, во-первых, законодательную регламентацию, которая действовала на территории Чехословацкой республики с начала этого столетия и некоторые регламентации иностранные, социалистические и капиталистические, а также некоторые до сих пор неосуществленные предложения законодательного урегулирования зачета требования в процессе.

Автор исследует прежде всего причины того факта, что в некоторых правовых системах производство по зачету требования урегулировано отдельно, а также в какой мере отдельные регламентации находятся в соответствии с требованием, чтобы процессуальные нормы обеспечивали надлежащую защиту субъективных прав.

Что касается законодательной регламентации австро-венгерской, германской, бельгийской, венгерской, советской, польской и законодательных проектов в период первой республики, и в ГДР, автор в них обнаружил черты, которые по его мнению (основанному на критическом анализе) не удовлетворяют законному требованию и, кроме того, находятся в противоречии с демократическим содержанием принципа равенства сторон в процессе.

С этих точек зрения автор далее анализирует регулирование зачета требования в процессе, как он был закреплен в чехословацких гражданско-процессуальных нормах после 1948 г. (в 1950 и 1963 гг.) и в подготавливаемой новеллизации гражданского процессуального кодекса. Автор здесь приходит к выводу, что оно не страдает недостатками, критикуемыми в вышеуказанных правовых регламентациях и законодательных проектах ни в одном, ни в другом отношении. Первая часть анализа исследуемой проблемы заканчивается замечанием автора, что и при таком положительном выводе проведенная работа не является бесполезной, так как такая критика некоторых законодательных регламентаций должна служить в качестве предупреждения перед их восприятием, которое могло бы быть результатом правильного стремления упростить и ускорить гражданское судопроизводство.

Вторая часть работы (глава IV—VI) посвящена вопросу о том, может ли и в какой мере может зачет требования явиться препятствием для рассмотрения начатого спора и может ли вызвать последствия решения, вступившего в законную силу, которое вынесено по делу о требовании, предъявленному к зачету и этим создать препятствие, которое вызвано решением, вступившим в законную силу. И какую законодательную регламентацию нужно выбрать в случае положительного ответа на этот вопрос, чтобы предотвратить сомнения и споры, которые возникают при действующей регламентации.

И с этой целью автор исследует отдельные правовые регламентации и законодательные предложения (отечественные и заграничные). Когда на основе критического анализа и детального обоснования автор приходит к выводу, что правильной и целесообразной является такая регламентация, которая признает действие законной силы решения, поскольку в нем указано о зачете требования, а также, что является правильным, когда действие законной силы распространяется только на резолютивную часть решения, а не на его мотивировочную часть, он с целью нахождения точного выражения этого принципа исследует прежде всего еще некоторые отдельные вопросы. Прежде всего вопрос о том, что должен (в общем) суд высказать в резолютивной части и что является по закону предметом производства, в особенности является ли им и требование, предъявленное к зачету.

С этой точки зрения автор считает положение части 2 § 98 ГПК неосновательным (и законодателем необоснованным) отклонением от принципа, из которого закон исходит, когда закон устанавливает, что просьбу о зачете требования нужно рассматривать только как сред-

ство защиты от иска. В связи с этим автор отвергает и мнение о том, что решение о зачете требования имеет характер решения принятого только по преюдициальному вопросу.

Что касается самой законодательной регламентации, автор предлагает два возможных решения, либо дополнить положения § 155 ГПК, которое предусматривает, что должна содержать резолютивная часть решения, либо дополнить норму § 159 ГПК о действии решения, вступившего в законную силу. Автор сам предпочитает первый вариант. После рассмотрения спорного вопроса о том, можно ли в гражданском процессе компенсировать требование, которое не подлежит рассмотрению в суде, автор приходит к следующим выводам.

1. До сих пор действующая наша регламентация зачета требования в чехословацком процессе отвечает требованиям надлежащей согласованности между правом формальным и материальным и соблюдает принцип демократически понимаемого равенства сторон при споре. Этот принцип нужно будет применить и при будущей любой регламентации, которая имела бы целью повышение ответственности стороны за ведение спора, поэтому было бы неправильным избрать в случае применения зачета более строгие санкции, чем в иных случаях.
2. Что касается регулирования действия законной силы решения в случае предъявления зачета требования рекомендуется дополнить положение § 155 ГПК так, что в случае предъявления зачета взаимного требования, которое может быть принято как зачет, суд может в резолютивной части высказаться о прекращении взаимных требований, если они перекрываются или о том, что взаимное требование не имеет правового основания.
3. Требование, которое неподведомственно суду, нельзя предъявить суду как зачет требования. Если такое требование было предъявлено к зачету, необходимо производство, касающееся его, прекратить.

JINDRICH HRDLICKA

Die Kompensation im Prozess (eine Erwägung de lege ferenda)

RESUME

Der Artikel verfolgt das Ziel zur Grundlage für eine künftige legislative Regelung der Kompensation im tschechoslowakischen Zivilprozess zu werden und der Autor wurde zu seiner Niederschrift durch die Erwägung veranlasst, dass es sich um ein Problem handelt, das der Gegenstand theoretischer Diskussionen ist und mit dem sich die legislative Praxis schon mehrere Jahrzehnte lang ohne sichtbares Ergebnis beschäftigt.

Er analysiert daher einerseits die gesetzlichen Regelungen, die seit dem Beginn dieses Jahrhunderts auf dem Gebiet der Tschechoslowakischen Republik in Geltung waren, sowie auch einige fremdländische sozialistische und kapitalistische Regelungen, und andererseits auch einige bisher nicht verwirklichte Vorschläge zur gesetzlichen Regelung der Kompensation im Prozess.

Er untersucht vor allem die Ursachen des Umstandes, dass in einigen Rechtsordnungen das Verfahren über die Einwendung der Aufrechnung besonders geregelt ist und weiter, bis zu welchem Grad die einzelnen Regelungen mit der Forderung im Einklang stehen, dass die Prozessvorschriften den subjektiven Rechten einen entsprechenden Schutz zu garantieren haben.

Anhand der gesetzlichen Regelungen in Österreich, dem Königreich Ungarn, dem Deutschen Reich, Belgien, der Republik Ungarn, der Sowjetunion, Polen, sowie der Legislativanträge aus der Zeit der sog. Ersten Republik und der Deutschen demokratischen Republik stellt er dann die Merkmale fest, die auf Grund der durch eine kritische Analyse unterbauten Ansicht des Verfassers der angeführten berechtigten Forderung nicht entsprechen und darüber hinaus mit dem demokratisch aufgefassten Grundsatz der Rechtsgleichheit der Parteien im Prozess im Widerspruch stehen.

Von denselben Gesichtspunkten ausgehend analysiert er dann die Regelung der Einwendung der Kompensation im Prozess, die in den tschechoslow. Zivilprozess-

normen nach dem J. 1948 (aus den Jahren 1950 und 1963) und in der Novellierung der Zivilprozessordnung, die vorbereitet wird, zum Ausdruck kam. Er gelangt zum Schluss, dass diese weder in der einen noch in der anderen Beziehung an den in den vorher angeführten rechtlichen Regelungen und legislativen Anträgen kritisierten Mängeln leidet. Diesen ersten Teil seiner Analyse des untersuchten Problems beschliesst er mit der Anmerkung, dass auch angesichts dieser positiven Stellungnahme die aufgewendete Arbeit nicht ohne Nutzen bleibt, denn die angeführte Kritik einiger gesetzlichen Regelungen sollte eine Warnung davor sein, sich ihnen — aus dem ansonsten begreiflichen und lobenswerten Bestreben nach einer Vereinfachung und Beschleunigung des Zivilverfahrens heraus — anzuschliessen.

Der zweite Teil der Arbeit (Kapitel IV.—VI.) ist der Frage gewidmet, ob bzw. inwiefern die Einwendung der Aufrechnung das Hindernis der Streitanhängigkeit begründet und ob sie bezüglich der zur Aufrechnung eingewendeten Forderung die Wirkung der rechtskräftig entschiedenen Sache hervorrufen und damit auch das Hindernis der rechtskräftig entschiedenen Sache begründen kann und — für den Fall, dass diese Frage bejaht wird — welche legislative Regelung zu wählen ist, um die Zweifel und die Streitigkeiten auszuschliessen, die durch die geltende Regelung hervorgerufen wurden.

Zu eben diesem Zweck untersucht der Autor die einzelnen heimischen und ausländischen rechtlichen Regelungen und legislativen Vorschläge. Sobald er auf Grund der kritischen Analyse samt ausführlicher Begründung zum Schluss gelangt, dass richtig und zweckmässig eine solche Regelung ist, die der Entscheidung — auch soweit sie zur Einwendung der Aufrechnung Stellung nimmt — die Wirkungen der Rechtskraft einräumt, und weiters, dass es richtig ist, wenn die Wirkungen der Rechtskraft sich nur auf den Urteilsspruch, jedoch nicht auf seine Gründe beziehen, untersucht er zuvor, mit dem Ziel einen prägnanten Ausdruck für diesen Grundsatz zu finden, noch einige Teilfragen. Vor allem die Frage, worüber (im allgemeinen) das Gericht sich im Urteilsspruch äussern soll, und was laut Gesetz Gegenstand des Verfahrens ist, speziell dann, wenn es sich auch um eine zur Aufrechnung eingewendete Forderung handelt. Von diesem Gesichtspunkt aus hält er die Bestimmung des § 98 zweiter Satz der ZPO für eine grundlose (und vom Gesetzgeber auch nicht begründete) Abweichung vom Prinzip, von dem das Gesetz ansonsten ausgeht, wenn es anordnet, dass die Einwendung der Aufrechnung als blosser Verteidigung gegen die Klage zu betrachten ist. In diesem Zusammenhang weist er auch die Ansicht zurück, dass die Entscheidung über die Einwendung der Aufrechnung den Charakter der Entscheidung über eine bloss präjudizielle Frage trägt.

Für die eigentliche legislative Regelung stellt der Autor zweierlei Regelung zur Erwägung; und zwar entweder durch eine Ergänzung der Bestimmung des § 155 ZPO, die festlegt, was der Urteilsspruch beinhalten soll, oder der Bestimmung des § 159 ZPO über die Wirkungen des rechtskräftigen Urteils. Selbst gibt er der ersten Eventualität den Vorzug. Nachdem er auch die strittige Frage untersucht hat, ob im gerichtlichen Zivilverfahren auch mit einer Forderung kompensiert werden kann, über die zu entscheiden den Gerichten nicht zusteht, gelangt er zu den folgenden Schlussfolgerungen:

1. Unsere bisherige Regelung der Einwendung der Kompensation im tschechoslowakischen Prozess entspricht den Forderungen des gehörigen Einklanges zwischen dem formalen und dem materiellen Recht und respektiert auch den Grundsatz der demokratisch aufgefassten Gleichberechtigung der Teilnehmer des Streites. Dieser Grundsatz muss auch bei jeglicher künftigen Regelung eingehalten werden, die eine strengere Verantwortlichkeit der Teilnehmer für die Führung des Strittes im Auge hat, sodass es nicht richtig wäre, für den Fall, dass die Kompensation geltend gemacht wird, vielleicht strengere Sanktionen zu wählen als in anderen Fällen.
2. Soweit es sich um die Regelung der Wirkungen der Rechtskraft der Entscheidung im Falle der Geltendmachung der Einwendung der Kompensation handelt, wäre

3. Eine Forderung, zu deren Geltendmachung die Kompetenz des Gerichtes nicht gegeben ist, kann bei Gericht auch im Wege der Einwendung zur Kompensation nicht geltend gemacht werden. Wenn eine solche Forderung zur Aufrechnung geltend gemacht wird, dann ist das sie betreffende Verfahren einzustellen.